

REKONFIGURACIJA HEGEMONIJA MODELA (MUŠKIH I ŽENSKIH) RODNIH ULOGA U PROCESU TRANSFORMACIJE SRPSKOG DRUŠTVA*

Nacrt istraživačkog projekta

Apstrakt: Hegemone rodne uloge predstavljaju specifičnu konfiguraciju različitih rodni performansa i praksi koje figuriraju kao najšire socijalno prihvaćen odgovor na konkretne (ekonomske, političke i socijalne) okolnosti unutar datog društva u određenom istorijskom trenutku. Analitičkim uvidom u njihov sadržaj i pravac promene moguće je ostvariti uvid i razumeti i neke druge aspekte društvenosti društva/kulture/supkulturne zajednice/društvene grupe unutar koga/koje se one formulišu i praktikuju. U tom smislu ovo istraživanje će pokušati da ih afirmiše kao zanimljiv izvor podataka o društvenom procesu strukturne transformacije srpskog društva u poslednje dve decade.

Ključne reči: Hegemone rodne uloge, transformacija društva, socijalna promena, rodni poredak, muškarci, žene.

U različitim istorijskim momentima sadržinski različite forme (muških i ženskih) rodni uloga se, unutar određenog društva i kulture, tretiraju kao kulturno i socijalno najpoželjnije. Ovi idealno-tipski modeli rodni uloga koje većina članova posmatranog društva/kulture percipira kao najpoželjnije, i u odnosu na koje interpretira vlastito rodno iskustvo, nazivaju se *hegemonim* (muškim ili ženskim) rodni ulogama. Hegemone rodne uloge predstavljaju specifičnu konfiguraciju različitih rodni performansa i praksi koje figuriraju kao najšire socijalno prihvaćen odgovor na konkretne

---

* Članak je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu, pod nazivom *Regionalni i evropski aspekti integrativnih procesa u Srbiji : civilizacijske pretpostavke, stvarnost i izgledi za budućnost*, koji finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije (br.149031).

(ekonomske, političke i socijalne) okolnosti unutar datog društva u određenom istorijskom trenutku.

U teorijski diskurs koncept hegemonog maskuliniteta (odnosno hegemonih muških rodni uloga) prvi uvodi australijski sociolog i teoretičar rodnosti Robert Konel (Connell, 1995) sredinom 1990tih, iako o istom ili sličnom fenomenu promišljaju i drugi teoretičari rodnosti, ali držeći se okvira drugih teorijskih termina. Za potrebe ovog istraživanja mi smo Konelov koncept proširili na opštiji i sadržinski kompleksniji koncept hegemonih rodni uloga koji pored muških uključuje i ženske rodne uloge, kako bi promislili njegovo mesto i ulogu unutar piramidalne strukture, predominantno još uvek, patrijarhalnog poretka distribucije moći unutar savremenog srpskog društva u istorijskoj perspektivi.

Kao što je već pomenuto teorijski koncept hegemonih rodni uloga ne predstavlja fiksni karakterni tip, uvek i svuda isti, već pre tip rodne uloge (muške ili ženske) koja zauzima hegemonu poziciju unutar određenog obrasca/modela (muških ili ženskih) rodni odnosa koja se uvek/u svakom trenutku iznova dovodi pitanje unutar referentnog rodno poretka posmatranog društva/kulture/subkulture zajednice/društvene grupe...ili nekog drugog socijalnog konteksta unutar koga se rodni odnosi strukturiraju.

Istraživači socijalne realnosti i teoretičari rodnosti konstruktivno hegemonih rodni uloga pristupaju na različite, ponekad čak oprečne, načine. Dok jedni insistiraju na njegovoj važnosti za proces socijalizacije, posebno one rodne, i održanje socijalne stabilnosti (npr. Lipsitz Bem, 1993; Connell, 1987), drugi ih vide kao sredstvo redukcije koje limitira slobodu individue da dizajnira vlastiti život u saglasju sa sopstvenim ličnim, socijalnim i emocionalnim željama, strastima i potrebama (Butler, 1993). Upravo ova heterogenost u pristupima istom fenomenu najbolje oslikava unutrašnju ambivalenciju koju ovaj teorijski konstrukt nosi unutar sebe. S jedne strane, hegemonne rodne uloge se prepoznaju kao imaginarni socijalni standard društveno prihvatljivog rodno ponašanja i praksi, a s druge strane kao 'negativan standard' u kome se različite subverzivne prakse reflektuju i ogledaju.

Zbog svoje duboke ukorenjenosti u druge socijalne strukture i stalne interakcije sa njihovim različitim aspektima sa kojima je u neprestanom procesu pregovaranja i adaptiranja na nove zahteve

socijalnog mozaika koji se uvek iznova strukturise kroz različite odnose njihovih međusobnih relacija prožimanja i isključivanja jednih u odnosu na druge, konstrukt hegemonije (muške ili ženske) rodne uloge predstavlja važnu analitičku alatku kojom je moguće ostvariti kaleidoskopski uvid u najintimniji trenutak svakodnevice svakog od nas, svakodnevice kroz koju se prelamaju svi važni i manje važni aspekti socijalnog života društva/kulture čiji smo deo. Nema nikakve sumnje da ova izmeštena rodno osetljiva optika kroz koju se, na izvestan način, prelamaju sve druge može ponuditi značajna saznanja o posledicama (kako onim ličnim, tako i socijalnim) transformacijskih promena kroz koje je prošlo srpsko društvo tokom poslednje dve dekade intenzivne socijalne i institucionalne transformacije.

Metod

Imajući u vidu da je svaki rodni konstrukt unutar sebe kompleksna struktura unutar koje se jedna drugoj suprotstavljaju i sukobljavaju različite, često oprečne, logike, čini se opravdanim pretpostaviti da jednostavni instrument konstruisan na osnovu logike linearne kauzalnosti ne može prikupiti empirijske podatke putem kojih je moguće ostvariti zadovoljavajući uvid u fenomen rodnog unutar određenog socijalnog konteksta. Važno je napomenuti da svi rodni konstrukti imaju osobinu da su u isto vreme pozicionirani unutar više različitih socijalnih struktura, koje mogu pratiti različite socijalne trajektorije, ili mogu biti u različitim međuodnosima preklapanja ili negiranja jednih sa drugim ili sa drugim socijalnim strukturama izvan posmatranog rodnog konstrukta. Svest o ovoj vrsti složenosti rodnih konstrukata mora biti inkorporirana u njihovu socijalnu ili bilo koju drugu analizu. Drugim rečima, jedini način da razumemo rod/rodne konstrukte je da stalno i neprekidno istražujemo njegove/njihove odnose sa drugim socijalnim strukturama, kroz analizu njegovog/njihovog mesta i uloge u njima.

Zbog svega gore pomenutog empirijski podaci, relevantni za naše istraživanje, će biti prikupljeni metodološkom tehnikom produbljenog intervjua. Ova tehnika podrazumeva da ćemo obaviti intervjue koji nisu potpuno strukturisani kako bismo izbegli zamku unapred perfektno zamišljenog istraživanja koje ne donosi gotovo nikakva nova saznanja. Verujemo da istraživačka strategija koja

unapred definiše šta traži u realnosti retko može ponuditi više od unapred razvijene teorijske matrice koju kroz istraživanje treba ilustrovati adekvatnim empirijskim podacima. Suprotno ovome mi ćemo pokušati da prikupimo empirijske podatke relevantne za određene teme/polja istraživačkog interesovanja prateći unutrašnju logiku svakog pojedinačnog ispitanika i različitih socijalnih slojeva koji se prelamaju unutar njegovog/njenog narativa o najrazličitijim socijalnim iskustvima, praksama, mišljenjima ili verovanjima. Kroz analizu prikupljenih podataka i konstantnu interakciju između njihovih različitih aspekata verujemo da će naše istraživanje rezultirati otkrićem nove diskurzivne matrice koja će biti u stanju da ponudi objašnjenje komplikovanog i ponekad nekonzistentnog karaktera hegemonog konstruktata rodni uloga.

Uzorak

U okviru istraživanja planirano je izvođenje 50 intervju sa ispitanicima koji žive u Beogradu i starosti su između 25 i 45 godina. Uzorak će biti stratifikovan u odnosu na pol, nivo obrazovanja i starost ispitanika. U odnosu na pol izvešćemo 25 intervju sa ženama i isto toliko intervju sa muškarcima. U odnosu na nivo obrazovanja uzorak će biti podeljen na tri glavna stratuma: ispitanici sa nezavršenom srednjom školom, ispitanici sa srednjom školom i ispitanici sa univerzitetskom diplomom. U odnosu na starost ispitanika uzorak će biti podeljen na četiri starosna stratuma: 25-30, 31-35, 36-40 i 41-45 godina.

Istraživački ciljevi

Osnovni cilj istraživanja je da nam pomogne da trasiramo glavne socijalne trendove koje hegemoni (muški i ženski) rodni konstrukti prate kroz proces njihove unutrašnje i spoljašnje socijalne promene. Da li ti trendovi korespondiraju sa globalnim trendovima, regionalnim ili su ograničeni na savremeni lokalni srpski kulturni kontekst? Na koji način oni u sebe inkorporiraju lokalni istorijski kontekst i širi regionalni i globalni, i kako ga/ih interpretiraju? Kako se muški, odnosno ženski, hegemoni konstrukti rodni uloga odnose

prema drugim ne-hegemonim modelima istih? U kom stepenu su isključivi u odnosu na Druge oblike strukturisanja rodnog iskustva i praksi? Kako izgleda struktura moći koja se uspostavlja kroz socijalne interakcije između hegemonih (muških i ženskih) rodnih konstruktata i drugih ne-hegemonih modela rodnih uloga? Kako izgleda strukturni socijalni odnos moći između muških i ženskih hegemonih modela rodnih uloga? Da li je struktura odnosa moći i dalje piramidalna ili je model više diskurzivan i na koji način? Kako izgleda institucionalni kontekst unutar koga se strukturiraju ovi hegemoni modeli i koje su to simboličke institucionalne inicijacijske tačke iskustva za muški, odnosno ženski, hegemoni konstrukt rodne uloge? Da li su one iste za muški i ženski konstrukt ili se razlikuju?

Odgonatanje ovih pitanja je važno jer pogled na problem transformacije srpskog društva i njegovu strukturnu rekonfiguraciju tokom poslednje dve dekade, kroz optiku rodnog iskustva, može ponuditi, na kvalitativno drugačiji način, od onog na koju smo navikli u stručnoj literaturi, značajne saznanje uvide o procesu transformacije pristupajući ovoj temi kroz optiku najintimnijeg ličnog iskustva. Rodno iskustvo prožima sve aspekte našeg socijalnog života i nemoguće ga je tumaćiti van socijalnog i kulturnog konteksta unutar koga se strukturirše. U tom smislu, povratno, analitički uvidi o kvalitetu i sadržaju rodnih iskustava i modelima njihovog strukturisanja unutar datog društva u određenom istorijskom trenutku, posebno onim modelima koji su stekli status hegemonih, nam nudi dragocene podatke o društvu u kome su nastali i aktuelnim socijalnim procesima koji boje njegovu socijalnu dinamiku. Tako se u vrednosnim obrazcima koje hegemoni modeli rodnih uloga promovirše u jednom društvu u određenom istorijskom trenutku, možda najlakše može isčitati priželjkivani pravac transformacije društva i njegove razvojne mogućnosti.

Bibliografija

Andrews Maggie and Whorlow Rosie (2000): 'Girl power and the post-modern fan: the 1996 Boyzone concert tour', u Andrews Maggie and Talbot Mary M, *All the World and Her Husband: Women in Twentieth-Century Consumer Culture*, CASSELL, London and New York, str.253-266.

- Antonić S., Jovanović M. and Marinković D. (1993): *Srbija između populizma i demokratije: Politički procesi u Srbiji 1990-1993*, Institut za političke studije, Beograd.
- Bhabha, Homi K. (1995): 'Are you mouse or man?', u Maurice Berger, Brian Wallis, and Simon Watson, *Constructing Masculinity*, Routledge, London: New York.
- Baranović Branislava (2000): «Slika» žene u užbenicima književnosti, IDIZ, Zagreb
- Baret Mišel (1983): *Potčinjena žena: Problemi marksističke analize feminizma*, Alternative, Radnička štampa, Beograd.
- Bat-Ami Bar On (1994): 'Marginality and Epistemic Privilege', u Alcoff and Potter, *Feminist Epistemologies*, Routledge, London, New York, str. 83-100).
- Bates Thomas R. (1975): 'Gramsci and the Theory of Hegemony', u *Journal of the History of Ideas*, Volume 36, No 2, str. 351-366.
- Bell Hooks: 'Choosing the Margin as a Space of Radical Openness', u Gary and Pearsall *Women, Knowledge and Reality*, Routledge, New York and London, str. 48-56.
- Bell Hooks: 'Representation of Black Female Sexuality in the Cultural Marketplace', u Conboy, Medina and Stanbury, *Writing on the Body*, Columbia University Press, New York, str. 113-128.
- Berg Bruce L. (2001): *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Allyn and Bacon, str.238-267.
- Blagojević Marina (2004): *Položaj žena u zemljama Balkana, komparativni pregled*, Banja Luka, Sarajevo: Gender Centar RS and Gender Centar FbiH.
- Blagojević Marina (2002): 'Mizoginija: univerzalna i/ili kontekstualna?', *Nova srpska politička misao*, posebno izdanje, br. 2, Beograd, str. 21-38.
- Blagojević Marina, (ed.) (1998): *Ka vidljivoj ženskoj istoriji*, Centar za ženske studije, istraživanja i komunikaciju, Beograd.
- Blagojević Marina, 'Svakodnevnica iz ženske perspektive: Samožrtvovanje i beg u privatnost', u Bolčić S. (ed.), *Društvene promene i svakodnevnica: Srbija početkom 90-ih*, ISIFF, Beograd, 1995, str. 181- 209.
- Blagojević Marina (2002): 'Žene i muškarci u Srbiji 1990-2000, Urodnjavanje cene haosa', u *Srbija krajem milenijuma, razaranje društva, promene i svakodnevni život*, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str. 283-314.
- Blagojević Marina (2000): *Mapiranje mizoginije u Srbiji: Diskursi i prakse*, Asocijacija za žensku inicijativu, Beograd.

- Blagojević Marina (1999a): 'Gender and Survival, Serbia in the 1990s', u Peto & Rasky, *Construction, Reconstruction: Women, Family and Politics in Central Europe, 1945-1998*, OSI, CEU Press, Budapest, str. 187-214.
- Blagojević Marina (1999b): 'Institutions in Serbia: From Collapse to What?', u Hans-Georg Heinrich, "Institution Building in the New Democracies: Studies in Post-Post-Communism", Collegium Budapest, Institute for Advanced Study, Workshop Series No 7.
- Blagojević Marina (1999c): 'The Walks in Gender Perspective', u Lazić, *Winter of Discontent: Protest in Belgrade*, CEU Press, Budapest, str. 113-130.
- Blagojević Marina (1997): *Roditeljstvo i fertilitet*, Institut za sociologiju, Beograd..
- Bodrijar Žan (1991): *Simulakrumi i simulacija*, IP Svetovi, Novi Sad.
- Bogdanović Marija (1993): *Metodološke studije*, Institut za političke studije, Beograd.
- Bogićević Biljana, Gorana Krstić and Boško Mijatović (2002): *Siromaštvo u Srbiji i reforma državne pomoći siromašnima*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd
- Bordo Susan (1993): *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Bourdieu Pierre (2001): *Masculine Domination*, Polity Press.
- Bourque Susan C. and Warren, Kay B.(1990): 'Access Is Not Enough: Gender Perspectives on Technology and Education', u Irene Tinker (ed.), *Persistent Inequalities: Women and World Development*, Oxford University Press, New York, Oxford, str.83-100.
- Božinović Neda (1996): *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*, Devedeset četvrta i Žene u crnom, Beograd.
- Bradley H.(1999): *Gender and Power in the Workplace*, MacMillan Press, London.
- Breazeale Kenon (2003): 'In Spite of Women: Esquire Magazine and the Construction of the Male Consumer', u Dines Gail and Humez Jean M., *Gender, Race, and Class in media: A text-reader*, Thousand Oaks, Calif.: Sage
- Buci-Glucksmann Christine (1975): *Gramsci et l'etat: Pour une theorie materialiste de la philosophie*, Fayard.
- Butler Judith (1993): *Bodies that Matter: on the Discursive Limits of „Sex“*, Routledge, New York and London.

- Butler Judith (2001): 'Prohibition, Psychoanalysis, and the Production of the Heterosexual Matrix', u Mary Evans, *Feminism: Critical concepts in literary and cultural studies*, Volume IV: Feminism and the politics of difference, Routledge, London and New York, str. 226-270.
- Cameron Deborah (2000): 'A self off the shelf? Consuming women's empowerment', u Andrews Maggie and Talbot Mary M, *All the World and Her Husband: Women in Twentieth-Century Consumer Culture*, CASSELL, London and New York, str. 210-223.
- Connell R. W. (1995): *Masculinities*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles.
- Connell R. W. (1987): *Gender and Power*, Polity Press.
- Croteau David & Hoynes William (1997): *Media/Society: Industries, Images and Audiences*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Delphy Cristine (2001): Rethinking Sex and Gender, u Evans Mary, *Feminism: Critical concepts in literary and cultural studies*, Volume IV: Feminism and the politics of difference, Routledge, London and New York, str. 287-299.
- Dinkic Mlađan (1995): *Ekonomija destrukcije: Velika pljacka naroda*, Beograd.
- Dinđić Zoran (1988): *Jugoslavija kao nedovrsena država*, Knjizevna zajednica Novog Sada, Novi Sad.
- Dorđević Dimitrije (1992), 'The Yugoslav phenomenon', u Held, Joseph (ed.): *The Columbia History of Europe in the Twentieth Century*, Columbia University Press, New York.
- Durham Gigi (1998): 'The Taming of the Shrew: Women's Magazines and the Regulation of Desire', u *Regional Seminar on Gender and Culture*, Workshop IV, str. 18-31.
- Entwistle Joanne (2000): 'Fashioning the career woman: power dressing as a strategy of consumption', u Andrews Maggie and Talbot Mary M, *All the World and Her Husband: Women in Twentieth-Century Consumer Culture*, CASSELL, London and New York, str. 224-238.
- Esterberg Kristin G. (2002): *Qualitative Methods in Social Research*, Mc Graw Hill, Boston, Burr Ridge, IL, Dubuque, IA, Madison, WI, New York, San Francisco, St. Louis, Bangkok, Bogota, Caracas, Kuala Lumpur, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, Santiago, Seoul, Singapore, Sydney, Taipei, Toronto, str. 151-197.
- Fauldi Susan (1999): *Stiffed: The Betrayal of Modern Man*, Vintage, London...

- Fiske Susan T. (1998): 'Stereotyping, Prejudice, and Discrimination', u Gilbert Daniel T., Fiske Susan T. And Gardner Lindzey, *The Handbook of Social Psychology*, Volume II, The McGRAW-HILL Companies, Inc., Boston, Massachusetts, Burr Ridge, Illinois, Dubuque, Iowa, Madison, Wisconsin, New York, New York, San Francisco, California, St. Louis, Missouri.
- Fonow Mary Margaret & Cook Judit A. (1991): 'Back to the Future: A Look sat the Second Wave of Feminist Epistemology and Methodology', u Fonom i Cook, *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research*", Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, str. 1-15.
- Fran Tonkiss (1998): 'Analyzing Discourse', u Clive Seale, *Researching Society and Culture*, Sage Publications, London, str. 245-260.
- Fricker Miranda (1994): 'Knowledge as Construct: Theorizing the Role of Gender in Knowledge', u K. Lennon and M. Whitford, *Knowing the Difference: Feminist Perspectives in Epistemology*, Routledge, London & New York, str. 95-109.
- Funk Nanette and Mueller Magda (1993): *Gender, Politics and Post-Communism: Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Routledge, New York & London.
- Gal S. and Kligman G. (eds.) (2000): *Reproducing Gender: Politics, Publics, and Everyday Life after Socialism*, Princeton, New Jersey.
- Gilmore David (2001): *Misogyny: The Male Malady*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Glover David and Kaplan Cora (2000): *Genders*, Routledge, London and New York.
- Goati Vladimir (1997): *Politicki mozaik Srbije 1990-1990*, Beograd.
- Golubović Zagorka, Spasić Ivana & Pavićević Đorđe (2003): *Politika i svakodnevni život: Srbija 1999-2002*, Biblioteka DISPUT, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd.
- Golubović Zagorka, Kuzmanović Bora & Vasović Mirjana (1995): *Društveni karakter i društvene promrne u svetlu nacionalnih sukoba*, IFDT, Filip Višnjic, Beograd.
- Gramši Antonio (1980): *Filozofija istorije i politike*, Slovo ljubve, Beograd.
- Gredelj Stjepan (2000): 'Vrednosno utemeljenje blokirane transformacije srpskog društva', u Lazić M.: *Račiji hod: Srbija u transformacijskim procesima*, Filip Višnjic, Beograd.
- Grupa autorki (2003): *Labor Market Competitiveness of Women With Children*, Glas Razlike, Beograd.

- Hammersley Martyn (2002): 'Discourse Analysis: Bibliographical guide', Revised April 2002 – www.
- Haraway Donna (1988): 'Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective', u *Feminist Studies* 14, No 3 (Fall 1988), str. 575-599.
- Harding Sandra (1994): 'Rethinking Standpoint Epistemology: What is "Strong Objectivity"?', u Alcoff and Potter, *Feminist Epistemologies*, Routledge, London, New York, str. 49-82.
- Heinrich Hans-Georg (1999): 'Towards a Cultural Theory of Transition: The Strange Architecture of Post-Communist Societies', u Heinrich, *Institution Building in the New Democracies: Studies in Post-Post-Communism*, Collegium Budapest, Institute for Advanced Study, Workshop Series No 7.
- Hermes Joke (1995): *Reading Women's magazines: An Analysis of Everyday Media Use*, Polity Press.
- Imširović Jelka (2002): Ekonomski položaj žena 1990.-2002. Neki pokazatelji stanja i kretanja u ekonomiji i ekonomske neravnopravnosti žena, rukopis.
- Irigaray Luce (1990): 'Taj pol koji nije jedan', u *Gledišta*, br. 1-2, str. 9-15.
- Jameson Frederic (1991): *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, Durham, N.C.
- Jarić Isidora (2003): 'Generacija R: pogled iz ugla mladih', u Golubović, Spasić, Pavićević, *Politika i svakodnevni život: Srbija 1999-2002*, Disput, IFDT, Beograd.
- Jarić Isidora (2000): 'Škola', u Blagojević Marina, *Mapiranje mizoginije u Srbiji: Diskursi i prakse*, AŽIN, Beograd, str.495-503.
- Jarić Isidora (1994): 'Vicious Circle the Image of Male and Female', u Rosandic Ruzica and Pesic Vesna, *Warfare, Patriotism, Pathriarchy*, Center for Antiwar Action and Group Bridge, Belgrade, str. 105-116.
- Jhally Sut (2003): 'Image-based Culture: Advertising and Popular Culture', u Dines Gail and Humez Jean M., *Gender, Race, and Class in media: A text-reader*, Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Jovanović Miroslav, and Slobodan Naumović, (eds.) (2002): *Gender Relations in South Eastern Europe: Historical Perspectives on Womanhood and Manhood in 19th and 20th Century*, Udruženje za društvenu istoriju – Ideje 4, Belgrade/Graz.
- Kay Rebeka (1998): 'Images of an Ideal Woman: Perceptions of Russian Womanhood through the Media, Education and Women's Own Eyes', u *Regional Seminar on Gender and Culture*, Workshop IV.

- Kazer K. (2002): *Porodica na Balkanu: analiza jedne kulture koja nestaje*, Udruženje za društvenu istoriju, Beograd.
- Kende Anna & Nemenyi Maria (1998): 'Two Generation Perceptions of Femininity in Post Socialist Hungary', u Peto & Rasky, *Construction, Reconstruction: Women, Family and Politics in Central Europe 1945-1998*, OSI, CEU Press, Budapest, str. 147-186.
- Khodyreva N. (1998): 'Representation of Violence against Women in Russian Mass Media', Paper for CEU Regional Seminar on Gender and Culture, 13-15 February 1998, str. 1-9.
- Kilbourne Jean (2003): 'The More You Subtract, the More You Add': Cutting Girls Down to Size', u Dines Gail & Humez Jean M., *Gender, Race, and Class in media: A text-reader*, Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Kolakovski Lešek (1985): 'Antonio Gramši – Komunistički revizionizam', u Kolakovski L., *Glavni tokovi marksizma*, III tom, BIGZ, Beograd, str.249-285.
- Kramarae Cheris & Treichler Paula (1992): *Amazons, Bluestockings and Crones*, Pandora Press, London.
- Lang Sabine (1997): 'The NGOization of Feminism', u Kaplan, C., Keates, S., Wallach, J. W. (eds.) *Transitions, Environments, Translations, Feminisms in International Politics*, Routledge, London and New York, str.101-120.
- Lazić Mladen (2000): *Račiji hod: Srbija u transformacijskim procesima*, Filip Višnjić, Beograd.
- Lazić Mladen (1994a): *Razaranje društva*, Filip Višnjić, Beograd.
- Lazić Mladen (1994b): *Sistem i slom*, Filip Višnjić, Beograd .
- Lazić Mladen (1987): *U susret zatvorenom društvu*, Naprijed, Zagreb.
- Lester Paul Martin (1996): *Images that Injure: Pictorial Stereotypes in the Media*, Praeger, Westport, Connecticut, London.
- Lipsitz Bem S. (1993): 'The Construction of Gender Identity', in Lipsitz Bem, *The Lenses of Gender*, Yale University Press, New Haven and London, str. 133-175.
- Lorber Judith (1994): *Paradoxes of Gender*, Yale University Press, New Haven and London.
- Lukić M., and Slađana Jovanović (2001): *Drugo je porodica*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Marody Mira & Poleszczuk Anna Giza (2000): 'Changing Images of Identity in Poland: From the Self-Sacrificing to the Self-Investing Woman?', u Gal & Kligman, *Reproducing Gender: Politics, Publics and Everyday Life after Socialism*, Princeton, New Jersey, str. 151-175.
- McQuail Denis (1994): *Stari kontinent – novi mediji*, NOVA, Beograd.

- McQuail, Denis (1993): *Media Performance: Mass Communication and the Public Interest*, SAGE Publication, London, Newbury Park, New Delhi.
- McRobbie Angela (1996): 'More!: New Sexualities in Girls' and Women's Magazines', u Curran J. et al. (eds) *Cultural Studies and Communications*, Arnold, str.172-194.
- Milić Anđelka (2002): *Ženski pokret na raskršću milenijuma: izveštaj o empirijskom istraživanju u Srbiji i Crnoj Gori*, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd.
- Milić Anđelka (1994): *Žene, politika, porodica*, Beograd.
- Milić Anđelka (1988a): *Rađanje moderne porodice*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Milić Anđelka (1988b): Seoska porodica u procesu menjanja, *Socijalna politika*, br. 6, str.1-13.
- Milić Anđelka, Berković Eva & Petrović Ruza (1981): *Domaćinstvo, porodica i brak u Jugoslaviji*, Institut za sociologiju, Beograd
- Millett Kate (1990, first edition 1971): *Sexual Politics: The classic analysis of the interplay between men, women and culture*, A Touchstone book, Published by Simon and Shuster Inc, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.
- Mišel Andre (1994): *Feminizam*, Plato, Beograd.
- Mosse, George L. (1996): *The Image of Man*, New York: Oxford.
- Mosse, George L.(1996a): *Masculinity in Crisis: The Decadence u: The Image of Man*, New York, Oxford, str. 77-107
- Mršević Z. (2000): 'Belgrade SOS Hotline for Women and Children Victims of Violence: A Report', u *Reproducing Gender: Politics, Public and Every Day life after Socialism*, (ed.), Susan Gail, and Gail Kligman, Princeton University Press, Princeton.
- Nicolaescu M. (1997): 'The Representation of Women's Bodies in the Press for Women', u Feischmidt, Magyari-Vincze and Zentai, *Women and Men in East European Transition*, Cluj-Napoca, EFES.
- Nikolić-Ristanović Vesna (ed.) (2000): *Women, Violence and War: Wartime Victimization of Refugees in the Balcans*, CEU Press.
- Nikolić-Ristanović Vesna (ed.) (2002): *Porodično nasilje u Srbiji*, Viktimološko društvo Srbije, Beograd.
- Nikolić-Ristanović Vesna (2002): *Social Change, Gender and Violence: Post-Communist and War Affected Societies*, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht.
- Oakes Penelope J., Haslam S. Alexander & Turner John C. (1994): *Stereotyping and Social reality*, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA

- Pantić Dragomir (1977): Vrednosti i ideološke orijentacije društvenih slojeva, u Popović Mihailo, *Društveni slojevi i društvena svest*, Institut društvenih nauka, Beograd.
- Papić Žarana (1997):, *Polnost i kultura*, XX vek, Beograd.
- Papić Žarana (1989): *Feminizam i sociologija*, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.
- Papić Žarana & Sklivicky Lidija (1983): *Antropologija žene*, Prosveta, Beograd.
- Passerini Luisa (1994): 'The Ambivalent Image of Women in Mass Culture', u Thebaud Fransoise, *A History of Women: Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
- Pešić Vesna (1977): 'Društvena slojevitost i stil života', u Popovic Mihajlo, *Društveni slojevi i društvena svest*, Institut društvenih nauka, Beograd.
- Petrović Jasna (2002): *The Male Face of Trade Unions in Central and Eastern Europe: The Secret of Invisible Women*, ICFTU and ICFTU CEEE Women's Network, Zagreb/Brussels.
- Popov Nebojša (ed.), *Srpska strana rata: Trauma i katarza u istorijskom pamćenju*, Republika, Beograd.
- Popović & Ranković (1981): *Teorije i problemi društvenog razvoja*, BIGZ, Beograd.
- Puzigaća Milka (2002): 'Status and Challenges for Gender Equality in Yugoslavia', SCAN, Agency for research and development, Novi Sad.
- Rašević Mirjana (1993): *Ka razumevanju abortusa u Srbiji*, Centar za demografska istraživanja, Beograd
- Reinharz Shulamith (1992a): 'Feminist Case Studies', u Reinharz, *Feminist Methods in Social Research*, Oxford University Press, New York, Oxford, str. 164-174.
- Reinharz Shulamith (1992b): 'Feminist Content Analysis', u Reinhartz, *Feminist Methods in Social Research*, Oxford University Press, New York, Oxford, str. 145-163.
- Riviere, Joan: 'Womanliness as a masquerade', u *Formations of Fantasy*, ed. by victor Burgin, James Donland and Cora Kaplan, Routledge, London, New York.
- Rosandić Ružica & Vesna Pešić (1994): *Warfare, patriotism, patriarchy*, Center for Antiwar Action and group Bridge, Belgrade.
- Savage Mike (1992): 'Women's expertise, men's authority: organization and the contemporary middle', u M.Savage, and A,Witz (eds.) *Gender Bureaucracy*, Blackwell Publisher, Oxford, Cambridge, str.124-154.

- Scott Wallach J.(1999): *Gender and the politics of history*, Columbia University Press, New York.
- Scott Joan W., Cora Kaplan, and Debra Keates, (eds.) (1997): *Transitions, Environemnants, Translations: Feminism in International Politics*, Routledge, NewYork.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1995): ‘Gosh, Boy George, You Must Be Awfully Secure in Your Masculinity’, u Maurice Berger, Brian Wallis, and Simon Watson: *Constructing Masculinity*, Rotledge, London, New York, str. 11-21
- Segal, Lynne (1992): *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*, Virago Press, London.
- Silverman, Kaja (1992): *Male Subjectivity at the Margins*, Routledge, London, New York.
- Srbija početkom devedesetih*, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd 1995.
- Srbija u modernizacijskim procesima 19. I 20. veka – 2: Položaj žene kao merilo modernizacije*, Institut za noviju istoriju Srbije, 1998.
- Srbija u modernizacijskim procesima 20. veka*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1996.
- Saton-Smit Brajan (1986): *Igračke i kultura*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Savin Ksenija (2002): ‘Stilizacija seksualnih uloga u tradicionalno-patrijarhalnom kulturnom obrascu i jedna njihova empirijska varijanta’, u *Psihijatrija između tela i duše*, Institut za mentalno zdravlje, Beograd
- Spasić Ivana (2003): ‘Sećanje na nedavnu prošlost’, u Golubović Zagorka, Spasić Ivana & Pavićević Đorđe, *Politika i svakodnevni život: Srbija 1999-2002*, Biblioteka DISPUT, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, str. 99-139.
- Spears Russell, Oakes Penelope J., Ellemers Naomi & Haslam S. Alexander (1997): *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life*, Blackwell Publishers, Oxford UK and Cambridge USA.
- Stiles Kristine: ‘Shaved Heads and Marked Bodies : Representations from Cultures of Trauma’, u Hewitt, O’Barr & Rosenbaugh, *Talking Gender*, The University of Nort Carolina Press, Chapel Hill and London, str. 36-63.
- Sztompka Piotr (1993): *The Sociology of Social Change*, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA.
- ‘*The Future of Female Dominated Occupations*’, (eds.) Damian Grimshaw, and Francoise Core, Organization for Economic Cooperation and Development, OECD, 1998

- Tonkiss Fran (1998): 'Analyzing discourse', u: Clive Seale (ed.): *Researching Society and Culture*, Sage Publications, London, str. 245-260.
- Trebješanin Žarko (1991): *Predstava o detetu u srpskoj kulturi*, Srpska književna zadruga, Beograd.
- Ussher Jane M. (1997): *Fantasies of Femininity: Reframing the Boundaries of Sex*, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, str.7-75.
- Wachel Baruch A, (1998): *Making a Nation, Breaking a Nation.: Literature and Cultural Politics in Yugoslavia*, Stanford University Press, Stanford, California.
- Wajcman L. (1993): *Feminism Confronts Technology*, Polity Press, Cambridge, UK.
- Watson P. (1993): 'The Rise of Masculinism in Eastern Europe', *New Left Review* 198, str. 71-82.
- Wolf Naomi (1991): 'Work', u Wolf Naomi, *Beauty Myth*, Vintage Books, Random House, London, str. 20-57.
- Yueh-Ting Lee, Lee J. Jussim, Clark R. McCauley (1995): *Stereotype Accuracy: Toward Appreciating Group Differences*, American Psychological Association, Washington, DC.
- Žarkov Dubravka (1997): 'Pictures of the Wall of Love: Motherhood, Womenhood and Nationhood in Croatian Media', *The European Journal of Women 's Studies*, 1997/Vol 4, No 3, str. 305-339.

2. Dokumenta, izveštaji

- CEDAW Assessment Toll Report , Serbia, april 2003, ABA CEELI, American Bar Association, Washington, 2003
- CEDAW za Srbiju, rukopis
- Information on the Position of Women in Vojvodina, year 2002/2003, Provincila Secretariat for labour, employment and gender Equality, Novi sad, 2004
- Materinstvo ili roditeljstvo, briga o deci- zajednička briga oba roditelja, Glas razlike, Beograd, 2001
- Multiple Indicator Cluster Survey Report II, the Report for Federal Republic of Yugoslavia, UNICEF, Belgrade, 2000
- Ocenjivanje položaja žena, uputstvo za psianje izveštaja prema konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, UN, 2003
- Od dobrih namera do dobre prakse, izveštaj, a možda i priručnik, Autonomni ženski centar, Beograd, 2004
- Progress of World's Women 2000, UNIFEM, 2000
- Serbia NGO Shadow Report on CEDAW, 2002

- The Survival Strategies of Households in Serbia in the Year 2000, CPL Center for Policy Studies, Belgrade, 2000
- Women 2000, International Helsinki Federation for Human Rights, Austria, 2000
- Women 2000: An Investigation into the Status of Women's Rights in the Former Soviet Union and Central and South-Eastern Europe, International Helsinki Federation for Human Rights, 2000
- Za život bez straha, izveštaj 2002/03, priredila Tanja Ignjatović, Autonomni ženski centar, Beograd, 2004
- Žene i muškarci u Srbiji, UN, u štampi

Isidora Jarić

RECONFIGURATION OF HEGEMONIC MODELS OF
(MALE AND FEMALE) GENDER ROLES IN THE PROCESS
OF TRANSFORMATION OF SERBIAN SOCIETY

Summary

Hegemonic gender role is specific configuration of different gender performances and practices that represents socially accepted answer on concrete (economic, political and social) circumstances within given society in particular historical moment. Analytical insight into their content and direction of change could provide us better understanding of other social structures and aspects of social life of society/culture/subcultural community/social group within which hegemonic gender role has been formulated and practiced. In that sense this research shell try to recognize them as a legitimate source of data about societal process of structural transformation of Serbian society during the last two decades.

Key words: Hegemonic gender role, societal transformation, social change, gender order, men, women.